

imperium, juvante se, et pariter dimicante Cyro propinquo suo, annum vitæ agebat sexagesimum secundum, quando cepit Babylonem: eratque filius Astyagis, qui altero apud Græcos vocabatur [Al. vocatur] nomine: tulitque secum Daniele[m] prophetam, et adduxit in Mediam, et unum facit e tribus principibus, qui universo regno ejus præerant. Ex quo intelligimus subversa Babylone, Darium reversum esse ad regnum suum in Mediam, secumque adduxisse Daniele[m] in honore eodem, quo a Balthasar provelum [Al. profectum] acceperat. Nec ambiguum est, audisse eum signum atque portentum, quod Balthazar acciderat, et interpretationem quam Daniel exposuerat, et quomodo Medorum regnum Persarumque prædixerit. Nemo ergo perturbetur, quod nunc in regno Darii, nunc in regno Cyri, Daniel fuisse dicatur. Pro Dario, Septuaginta Artaxerces interpretati sunt. Quod autem ordo præpositus est, ut ante sub Dario narretur historia, quam sub Balthasar, quod postea lecturi sumus, qui a Dario interfectus est, illud videatur mihi in causa, quod statim historia[m] historis copulavit, in fine enim superioris dixerat Visionis: *Et Darius Medis successit in regnum annos natus sexaginta duos*. Sub hoc igitur Dario, qui interfectus Balthasar, hæc gesta sunt que dicitur, qui sumus.

(Vers. 4.) Porro rex cogitabat constituere eum super omne regnum, unde principes et satrapæ querere occasionem, ut inveniunt Danieli ex latere regis, etc. Pro principibus, 658 quod Symmachus transtulit: Theodoti τακτικοῦ, Aquila συνεκτικῶς interpretatus est. Cumque quererem qui essent isti principes τακτικοί, vel συνεκτικοί, in Septuaginta editione legi manifestius, qui dixerunt: et duos viros quos constituit cum eo, et satrapæ centum viginti. Quia igitur inter duos principes, inter quos erat tertius, hunc primum facere rex cogitabat, invidie et insidiarum nata occasio est. (a) Quærebant occasionem ut inveniunt Danieli ex latere regis. Et in hoc loco Hebræi tale nescio quid suspiciant: latus regis, regina est, vel concubina ejus cæteræque uxores, quæ ex latere dormiunt. Quærebant ergo occasionem in rebus hujusmodi, si in sermone, tactu, nutu, intermuntio possent accusare Daniele[m]. Sed nullam, inquit, causam et suspicionem reperire poterant [Al. potuerant]: quia eunuchus erat, et eum in re stupri arguere non poterant. Hoc illi dixerint, qui propter occasionem unius verbi longas solent fabulas texere. Nos interpretemur simpliciter, quod nullam occasionem adversus eum reperirint, in qua regi noxius fuerit, eo

(a) Præponit Violor., Unde principes et satrapæ quærebant, etc.

(b) Chaldaico legitur hodie וְשֵׁנֵי עֶשְׂרִים *Uscchekhitha*, et *corruptelam*. Legunt editi וְשֵׁנֵי עֶשְׂרִים *Uscchekhitha* ad marginem, non intelligentes Hieronymum non citasse contextum Chaldaicum; sed dixisse suspicionem Chaldaico sermone appellari *Essitha*, id est, וְשֵׁנֵי עֶשְׂרִים, quod vere *corruptelam*, et *privatim* significat. Hocque forte legebat in suo exemplari Hieronymus. MARX.

quod fidelis esset, et omnis culpæ suspicio non inveniatur in eo. Pro suspitione Theodoti et Aquila ἀπελίζου interpretati sunt, quæ Chaldaice (b) dicitur ἔσσηται. Cumque ab Hebræo quererem quid significaret, respondit vim verbi sonare ἐλίζου, quam nos illecebram sive πάλμα, hoc est, errorem dicere possumus: Porro Euripides in Medea ἀπαλάξαι, per π et non per β, ἀμαρτίας, id est, peccata appellat.

(Vers. 5.) Dixerunt ergo viri illi: Non invenimus [Al. invenimus] Danieli aliquam occasionem, nisi forte in lege Dei sui. Felix conversatio in qua inimici nullam reperunt occasionem, nisi forte in legitimis Dei.

(Vers. 6.) Tunc principes, et satrapæ surripuerunt regi, et sic locuti sunt ei. Pulchrè dixit, surripuerunt: Non enim hoc locuti sunt, quod agere cogitabant, sed per honorem regis, inimico moluntur insidias.

(Vers. 8.) Nunc itaque, rex, confirma sententiam et scribe decretum, ut non immutetur, 659 quod statutum est a Medis atque Persis. Pespicium fit [Al. sit] quod supra diximus, unum regnum fuisse sub Dario et Cyro Medorum atque Persarum.

(Vers. 10.) Quod cum Daniel contempisset, id est, constitutam legem, ingressus est domum suam, et fenestris apertis in cenaculo suo contra Jerusalem, tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat: confitebaturque coram Deo suo sicut ante facere consueverat. De omni Scriptura sancta celeri memoria congregandum est, ubi δόξα, et cetera dicuntur (c) *menia* vel *lecta*, sive *solaria*, est (d) *δὲ νόμος*, id est, *cenacula* legerimus. Nam et Dominus noster Pascha celebrat in cenaculo (Matth. xiv) et in Actibus Apostolorum super centum viginti animas credentium Spiritus sanctus descendit in cenaculum (Act. 1). Et nunc Daniel regis jussa contemnens, et in Deo habens fiduciam, non orat in humili, loco, sed in excelso: et fenestras aperit contra Jerusalem, ubi, erat visio pacis. Orat autem secundum præceptum Dei, Dictaque Salomonis, qui contra templum orandum esse admonuit. Tria autem sunt tempora quibus Deo flectenda sunt genua: tertiam horam, sextam et nonam ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertia hora descendit Spiritus sanctus super Apostolos (Act. 11). Sexta volens Petrus comedere, ad orationem ascendit in cenaculum (Act. x). Nona, Petrus et Joannes pergebat ad templum (Act. 11).

(Vers. 11.) Viri igitur illi curiosius inquirentes, invenerunt Daniele[m] orantem, et observantem Deum

(c) *Menia* legunt mss. codices; Erasmus, *meniana*: consule supra annotationes nostras in cap. xli Ezechielis. MARX. — Ita, vel eum dyphthongo *menia* habent et mss. noslri. Nililosciscus malim cum Violorio post Erasmus substitui *Meniana* ex uno ms. Præixæ, alteroque olim edito libro. Vide que superius in cap. xli Ezechiel. et epist. ad Sanniam et Fretel. observamus.

(d) Non incongrue Palatin. ms. ἀνέσσει, id est *ascensibilia* loca.

sum: Ex hoc loco, discimus, ne temere nos offeramus periculis: sed quantum in nobis est, insidias declinamus. Unde et Daniel non in foro, non in plateis faciebat contra regis imperium: sed in abscondito, ut veri Domini Dei omnipotentis jussa non negligeret.

(Vers. 12.) Rex, numquid non constituisti, ut omnis homo qui rogaret quemquam de diis et hominibus usque ad dies triginta, nisi te [Al. a te], rex, mitteretur in lacum leonum? Ad quos respondens rex ait: Tacet de Danielis nomine, ut cum rex generaliter se jussisse responderit, verbo suo teneatur: ne aliter super Daniele[m] faciat quam locutus est.

660 Verus est sermo juxta decretum Medorum atque Persarum, quod prævaricari non licet. Crebrius annotamus, ubicumque dicitur regnum Medorum atque Persarum: ut solvamus difficillimam questionem, qua nunc sub Dario, nunc sub Cyro Daniel fuisse memoratur.

(Vers. 13.) Tunc respondentes dixerunt coram rege: Daniel de filiis captivitatis Jude [Vulg. Jude] non curavit de lege tua, etc. Ut major sit (a) indignitas contemnens, eum qui regis jussa contemnit dicent esse captivum.

(Vers. 14.) Quod verbum cum audisset rex, satis constristatus est, et pro Daniele posuit cor ut liberaret eum. Intellexit se propria responsione esse deceptum: et quod causa insidiarum esset invidia. Itaque ne contra suam legem facere videretur, non auctoritate regia, sed ratione atque consilio vult Daniele[m] de discrimine liberare. Et intantum mittit, et laborat, ut rex potentissimus usque ad solis occasum cibum non accipiat: et illis tanta in malo pertinacia est, ut nec voluntate regis moveantur, nec injuria.

(Vers. 15.) Viri autem illi intelligentes regem, dixerunt ei: Scito, rex, quia lex Medorum est atque Persarum, ut omne decretum, quod constituerit rex, non liceat immutari. Sicut rex intelligebat principes accusare propter invidiam: sic et illi intelligebant regis animum, quod vellet Daniele[m] de presenti morte erueri. Unde juxta legem Medorum atque Persarum, dicunt regis jussa non posse fieri irrita.

(Vers. 16.) Tunc rex præcepit, et adduxerunt Daniele[m], et miserunt eum in lacum leonum. Dixitque rex Danieli: Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. Cedit multitudini, et consentientibus adversariis, mortem amici [Al. inimici] non audet negare: quodque ipse obtinere non potuit, Dei tradidit potentia. Nec ambigue loquitur: ut dicat, si potuerit, liberare te; sed audacter, et confidenter: Deus, inquit, tuus quem colis semper, ipse te liberabit. Audierat enim tres pueros qui interioris a Daniele gradus erant, flammis vicisse Babylonias; et Danieli multa mysteria revelata, unde et diligebat

(a) Victorious, ut major sit indignatio, contemnentes eum qui, etc., partim ex ms. partim ex edito libro restituit. Ut nempe ad majorem indignationem

eum, hominemque 661 captivum habebat in honore maximo.

Allatusque est lapis unus, et positus super os lacu, quem obsignavit rex annulo suo, etc. Obsignavit annulo suo lapidem, quo os lacu claudebatur: ne quid contra Daniele[m] moliantur inimici. Credidit enim eum Dei potentia: et qui de leonibus securus est; de hominibus pertimescit. Obsignat autem et annulo optimatam suorum, ne quid suspicionis contra eos habere videretur.

(Vers. 18.) Et abiit rex in domum suam, et dormivit incenatus, etc. Quanta regis benevolentia, ut cibum nec die nec nocte caperet; somnum oculis non concederet: sed cum periclitante propheta ipse penderet affectu. Si autem rex nesciens Deum, hoc facit pro altero, quem vult de discrimine liberari: quanto magis nos pro peccatis propriis inedia et vigiliis debemus Deum ad clementiam flectere.

(Vers. 19.) Tunc rex primo diluculo consurgens, festinus ad lacum leonum perrexit. Lacum vocat depressam in altum foveam, vel arenam æternam, in qua leones nutriebantur. Festinus autem primo diluculo pergit ad lacum, credens eum vivere. Lacus autem Latine, aquarum dulcium congregatio nuncupatur, ut lacus Venacus [Al. Venacus], et Larius, et ceteri, quorum Greci λίμνη, id est, stagnum vocant.

(Vers. 20.) Appropinquansque lacu, Daniele[m] voce lacrymabili inclamavit, et affatus est eum. Cordis affectum lacrymis indicat; et oblitus regis dignitatis, victor ad captivum, dominus currit ad servum.

Daniel serve Dei viventis. Viventem vocat, ad distinctionem deorum gentilium, qui simulacra sunt hominum mortuorum.

Deus tuus cui tu servis semper, putasne vultu liberare te a leonibus? Non quod dubitet de Dei potentia, de quo supra dixerat: Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te; sed ambiguum sententiam temperat, ut cum Daniele illatus apparuerit, quanto res incredibilior est, tanto adversum principes justior indignatio sit.

(Vers. 21.) Rex, in æternum vive. Honorat honorantem se; et ei vitam impetratur æternam.

(Vers. 22.) 662 Deus meus misit angelum suum, et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mihi, etc. Non leonum feritas immutata est: sed rictus eorum, et rabies conclusa est ab angelo, et ideo clausa, qui prophetæ bona opera præcesserant: ut non iam gratia liberationis sit, quam justitia retribuit. Has autem voces, omnis sanctus vir protulerit qui creptus est de ore leonum invisibilium, et de lacu inferni: quia credidit in Deum suum.

(Vers. 23.) Tunc Darius rex scripsit universis populis, tribubus et linguis habitantibus in universa

regem incitarent, contemnendo eum qui regis jussa contemnit, aut captivum ac veluti mancipium illum esse.

terra: (a) Pax vobis multipliciter. A me constitutum est decretum, ut in universo imperio et regno meo, tremiscant et paveant Deum Danielis. Ipse est enim Deus vivens, et æternus in sæcula, et regnum ejus non dissipabitur, et potestas ejus usque in æternum. Ipse liberator atque salvator, faciens signa, et mirabilia in celo et in terra, qui liberavit Danielem de lacu leonum. Sicut Nabuchodonosor scribentem linguis et gentibus, quidam interpretatus est in contrarias fortitudines, ita et Darium interpretatur, quod omnes ad penitentiam provocet. Et quærit [Al. quæritur] utrum hoc in isto mundo futurum sit, an in altero, vel certe post alios mundos. Quæ nos pro deliramentis, et cassis ducentes fabulis, hoc solum dicimus: ideo signa fieri per servos Dei apud barbaras nationes, ut unius Dei cultus, et religio prædicetur.

(Vers. 28.) Porro Daniel perseveravit usque ad regnum Darii, regnumque Cyri Persarum. Ergo quod supra legimus in fine primæ visionis: Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cyri regis, non vitæ illius tempus accipiendum est. Siquidem in ultima legimus visione: Anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Danielis cognomento Balthasar: sed hoc significatur, quod usque ad primum annum Cyri regis, qui Chaldaeorum destruxit imperium, Daniel potens fuerit in Chaldaea: postea vero a Dario in Medos translatus sit.

(Cap. VII.—Vers. 1.) Anno primo Balthasar regias Babylonis Daniel somnium vidit. Vitis autem capitibus ejus in cubili suo. Et somnium scribens, brevi sermone comprehendit, summamque perstringens, ait. Hæc pericope 663 quam nunc conamur exponere, et sequens, de qua dicturi sumus, priores sunt, juxta historicam, quam duæ superiores. Ista enim et sequens, primo et tertio anno Balthasar regis accidisse memorantur (Jer. xxxix). Ille autem que ante superiorem lecta est, novissimo anno, imino novissima die regni Balthasar scribitur. Et hoc non solum in Daniele, sed in Jeremia quoque et Ezechiele legimus (Ezech. xvii): sicut in locis ipsis, si vita comes fuerit, docere poterimus. Sed in superioribus ordo sequitur historicæ: quid sub Nabuchodonosor et Balthasar, et Dario, sive Cyro mirabilium signorum acciderit. In his vero narratur somnia quæ singulis sint visa temporibus: quorum solus propheta conscius est, et nullam habent apud barbaras nationes signi vel revelationis magnitudinem: sed tantum scribuntur, ut apud posteros eorum que visa sunt, memoria perseveret.

(Vers. 2, 3.) Videbam in visione mea nocte: et ecce quatuor venti cæli pugnant in mari magno, et quatuor bestie grandes ascendebant de mari diversæ inter se. Quatuor ventos cæli, quatuor arbitror angelicas potestates, quibus principalia regna com-

(a) Quæ hinc subsequntur sacri Textus verba nec subnexæ expositioni necessaria sunt, nec in nostris mss. habentur. Passim vero supra atque infra, si qua ejusmodi occurrunt, de quibus Lectorem monuisse parum intererat, in proponendis Scripturæ locis, taciti ad concinnationem mss. regulam exigemus.

missa sunt, juxta illud quod in Deuteronomio legimus: Quando dividebat Altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei. Pars autem Domini populus ejus: Jacob funicularis hereditatis ejus (Deut. xxxiii, 8). Mare autem mundum istum, sæculumque significat, salis amarisque fluctibus redundantem: sicut Dominus in parabola sagonæ missæ in mare interpretatur (Matth. xiii). Unde et draco rex dicitur omnium quæ in aquis sunt, et cujus secundum David in mari confringuntur capita (Psal. lxxviii). Et in Amos legimus: Si descenderit in profundum maris, ibi mandabo draconi, et moribit eum (Amos ix, 3). Quatuor autem bestias, quæ ascendebant de mari et erant diversæ inter se, angelo disserente noscimus. Hæc, inquit, quatuor bestie magnæ, quatuor regna consurgunt de terra. Quatuor autem venti qui pugnant in mari magno, ideo venti cæli esse dicuntur: quia unusquisque angelus facit pro eo regno quod sibi creditum est. Et hoc notandum, quod regnum 664 feritas atque crudelitas bestiarum nomine demonstratur.

(Vers. 4.) Prima quasi leona, et alas habebat aquilæ. Aspiciebam donec evulsa sunt alæ ejus, et sublata est de terra, et super pelles quasi homo stetit (Al. steterit), et cor ejus datum est ei. Regnum Babylonium propter sævitiam, et crudelitatem, sive propter luxuriam, et vitam libidinis servientem, non lea, sed leona appellatur. Aint enim hi qui de bestiarum scripsere naturis, leonæ esse ferociores, maxime si catulos nutriant, et semper gestire ad coitum. Quod autem habebat alas aquilæ, superbiam significat regni potentissimi, cujus princeps loquitur per Isaiam: Super sidera cæli ponam thronum meum: et ero similis Altissimo (Isai. xiv). Unde dicitur ad eum: Si alæ feraris ut aquila, inde te detraham (Abdia). Alioquin, ut leo inter bestias, ita aquila inter aves regnum tenet. Sed et hoc dicendum, aquilam multo tempore vivere, et regnum Assyriorum multis et atibus fuisse dominatum. Quod autem evulsa sunt alæ ejus, id est, leonæ, sive aquilæ, cetera regna significat, quibus prius imperabat, et volitabat in mundo. Et sublata est, inquit, de terra; subverso videlicet imperio Chaldaeorum. Quod sequitur; Et super pelles quasi homo stetit, et cor ejus datum est ei, si de Nabuchodonosor intelligimus, perspicuum est quod postquam perdidit regnum, et potentia ejus ablata est, rursum in pristinum statum restitutus sit, et non leonam, sed hominem se esse didicerit, et cor ceperit quod amiserat. Sin autem generaliter de regno Chaldaeorum hoc sentiendum est, quod imperfecto Balthasar, et Medis Persique imperio succedentibus, Babylonii homines, et humilis fragilisque nature se esse intellexerint. Nota ordinem qui in imagine caput aureum dicitur, hic leonæ appellatur

(c) Apponit Victor, nomen Israel ex Græco textu, quod sine dubio atque imperfectum sensum esse contendit.

(c) Vitiosè antea legebatur impio: quod ms. castigat.

(Vers. 5.) Et ecce bestia alia similis urso in parte stetit, et tres ordines erant in ore ejus, et in dentibus ejus: et sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Bestia secunda urso similis, ipsa est de qua in visione statum legimus (Supra ii, 32): Pectus ejus et brachia de argenteo, hæc ob duritiam, et ferocitatem urso comparatur. Rigidum enim et parcius victus in morem Lacedæmoniorum, 265 regnum Persarum fuit: ita ut in pulmento sale uteretur et cardamo. Legamus Cyri majoris infantiam (Educationem sive institutionem). Quodque dicitur: In parte una stetit, sic Hebræi interpretantur, nihil eos adversum Israel crudele gessisse. Unde et in Zacharia Propheta, equi albi appellantur (Zach. i). Tres autem ordines, sive versus qui erant in ore ejus, et in dentibus, quidam sic interpretatus est, ut regnum Persarum in tres principes diceret fuisse divisum sicut in *ῥεπουαρι*, Balthasar et Darii legimus, tres fuisse principes, qui centum viginti satrapis præfuerint. Alii autem, tres reges post Cyrum fuisse Persarum autumat, et (a) quæ illis sint nomina reticent: Nos vero cum post Cyrum qui regnavit annis triginta, sciamus apud Persas regnasse Cambysen filium ejus, et fratres magos, et deinceps Darium, cujus secundo anno coeptum est edificari templum in Jerusalem. Quintum, Xerxem filium Dari: sextum, Artabanum: septimum, Artaxerxem, qui *ἡξαρξερξ*, id est, longimanus cognominatus est: octavum, (b) Xerxem: nonum, Sogdianum: decimum Darium cognomento *ἄθρο*, undecimum Artaxerxem qui appellatus est *ἡβήμων*, id est, recordans: duodecimum, alium Artaxerxem, qui et ipse cognominatus est *Ochus*: tertium decimum, Arsen, Ochi filium: quartum decimum, Darium Arsami filium qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est: Quomodo tres reges Persarum fuisse dicemus? nisi forte eligamus aliquos sævissimos, quos ex historiis reperire non possumus. Ergo tres ordines in ore regni Persarum, et in dentibus ejus tria regna debemus accipere, Babyloniorum, Medorum, atque Persarum: quæ in unum redacta sunt regnum. Quodque infertur. Et sic dicebant ei: comede carnes plurimas, illud tempus significat, quando sub Assuero quem Septuaginta Artaxerxem vocant, ad suggestionem Aman Agagite, una die omnes Judæi jussi sunt trucidari (Esther. iii). Et pulchre non ait, devorabat eos; sed, sic dicebant ei: ut conatus tantum fuerit, et nequaquam rei exitus sit consecutus.

(Vers. 5.) Post hoc aspiciebam et ecce alia (c) quasi pardus, et alas habebat avis quatuor 666 per se, et quatuor capitia erant in bestia et potestas data est ei Tertium regnum Macedonum, de quo in statua legimus: Venter et femora ejus ex ære, pardo bestia velocissima et *ῥεραγιν* comparatur, quæ præcepit fertur ad sanguinem, et saltu in mortem

(a) Palatin. ms. qui illi sint omnino reticent.
(b) Idem ms. octavum alium Xersem.

ruit. Et alas habebat quatuor. Nihil enim Alexandri victoria velocius fuit, qui ab Illyrico, et Adriatico mari usque ad Indicum Oceanum, et Gangem fluvium, non tam præliis, quam victoriis percurrit, et in sex annis partem Europæ, et omnem sibi Asiam subjugavit. Quatuor autem capita eosdem dicit duces ejus, qui postea successores regni extiterunt, Ptolomæum, Seleucum, Philippum, Antigonum. Quodque additur: Et potestas data est ei, ostendit, non Alexandri fortitudinis, sed Domini voluntatis fuisse.

(Vers. 7.) Post hoc aspiciebam in visione noctis, et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, et fortis nimis: dentes ferros habebat magnos, comelans atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculeans. Quartum quod nunc urbem tenet terrarum, imperium Romanorum est, de quo in statua dicitur: Tibiæ ejus ferreæ: pedum quædam pars ferrea, quædam fœtilis; et tamen ipstus ferri ex parte nunc meminit, dentes ejus ferros, et magnos esse contestans. Satisque miror, quod cum supra leonam, et ursum et pardum, in tribus regibus posuerit, Romanum regnum nulli bestia comparari: nisi forte ut formidolosam faceret bestiam, vocabulum tacuit, ut quidquid ferocius cogitaverimus in bestis, hoc Romanos intelligamus. Hoc quod hic tacuit est. Hebræi in Psalms dictum putant: Devastavit eam aper de silva et singularis ferus depastus est eam (Ps. lxxix, 14). Pro quo in Hebræo habet: Omnes bestie agri laceraverunt eam: dum in uno imperio Romanorum, omnia simul regna cognoscimus, quæ prius fuerant separata. Illud autem quod sequitur: Comelans atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculeans, significat omnes nationes, vel interfectas ab eis, vel tributo, et servituti subjugas.

Dissimulis autem erat cæteris bestis quæ videram prius (Vulg. ante eam). In prioribus enim bestiis singula formidinum signa, in hæc omnia sunt.

667 Et habebat cornua decem. Porphyrius duas posteriores bestias, Macedonum et Romanorum, in uno Macedonum regno ponit, et dividit: Pardum volens intelligi ipsum Alexandrum: bestiam autem dissimilem cæteris bestiis, quatuor Alexandri successores, et deinde usque ad Antiochum cognomento Ephiphanem, decem reges enumerat qui fuerunt sævissimi: ipsosque reges non unius ponti regni, verbi gratia, Macedonia, Syria, Asia, et Egypti, sed de diversis regibus unum efficit regnum ordinem ut videlicet ea que scripta sunt: Os loquens in gentia, non de Antichristo, sed de Antiocho dicta credantur.

(Vers. 8.) Considerabam cornua, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum, et tria de cornibus primis et vultu sunt a facie ejus. Et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, et os loquens ingentia. Frustra Porphyrius cornu parvu-

(c) Interserit Victor, quasi ex Vulgata et Hebræico.

lum, quod post decem cornua ortum est Ephiphanem Antiochum suspicatur, et de decem cornibus tria evulsa cornua, (a) sextum Ptolemaeum cognomen Philometorem, septimum Ptolemaeum Evergetem, et Artaxiam regem Armeniae, quorum priores multo antequam Antiochus nasceretur, mortui sunt. Contra Artaxiam vero dimicasse quidem Antiochum novimus: sed illum in regno pristino permansisse. Ergo dicamus quod omnes scriptores ecclesiastici tradiderunt: in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum decem futuri reges qui orbem Romanorum inter se dividant, et undecimum surrecturum esse regem parvulum, qui tres reges de decem regibus superaturus sit, id est, Ægyptiorum regem, et Africæ et Æthiopiæ sicut in consequentibus manifestius dicimus. Quibus imperfectis, etiam septem alii reges victori colla submittent. Et ecce ait, oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto. Ne eum putemus juxta quorundam opinionem vel diabolum esse, vel dæmonem; sed unum de hominibus, in quo totus satanas habitaturus sit corporaliter. Et os loquens ingentia (II Thes II), Est enim homo peccati, filius 668 perditionis, ita ut in templo Dei sedere audeat, faciens se quasi Deum.

(Vers. 9.) *Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit. Vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda. Thronus ejus flammæ ignis: rotæ ejus ignis accensus: fluvius igneus radiatusque egrediebatur a facie ejus, Simile quid et in Joannis Apocalypsi legitimus (Apoc. 1, 2 et seqq. Post hæc statim sui in spiritu, et ecce thronus positus erat in celo, et super thronum sedens, et qui sedebat, similitudinem habebat lapidis jaspitis et sardini, et iris erat in circuitu throni similis aspectui smaragdino, et circa thronum alii throni viginti quatuor et super viginti quatuor thronos, viginti quatuor senes sedentes, amici vestibus candidis, et super capita eorum (b) corona aurea, et de throno egrediebantur fulgura, et voces, et tonitrua. Et septem lampades ardentis ignis in conspectu throni, quæ septem sunt spiritus Dei. Et in conspectu throni, sicut mare vitreum simile chrysallo Multi igitur throni quos vidit Daniel, hi mihi videntur esse, quos Joannes viginti quatuor thronos nuncupat (c) Vetustus autem dierum ille est, qui apud Joannem*

(a) Deerat Ptolemaeus Philometor, et sextus pro septimo Ptolemaeus Evergetes recensebatur in antea vulgatis libris, quos supplet emendantque pari consensu Palatin. et Vaticanus mss. et quibus verba que inter utrumque sunt Ptolemai nomen expressimus: idque ipsum visum est, fraudi fuisse antiquario, quod vox eadem recurreret, ut properandi oculo, quod usuevit, intermedia præteriret.

(b) Substituit Victor plurimum numero coronæ aureæ ex Britannicis codicibus.

(c) Sic nostri et Victorii mss. omnes rectius præferunt. Antea erat *Vetus*.

(d) Pro cruciatibus prout editi ac mss. retinent libri, sunt qui civitatibus reponi velint quorum lectioni S. Thomæ Aquinatis in hunc prophetam auctoritas suffragatur. Verum ut alibi præsidet civitatum angelos Hieron. menoret, hic de aliis profecto lo-

solus in throno sedet. Filius quoque e hominis, qui veni- leo dicitur de tribu Juda (Apoc. v); radix David, et cætera his similia: hos thronos esse reor, de quibus Paulus Apostolus loquitur: *Sive throni, sive dominationes* (Coloss. 1, 16). Et in Evangelio legitimus: *Vos autem sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. x, 28). Sedens autem et vetustus dierum dicitur Deus, ut æterni judicii habitus demonstraret. Vestimentum ejus quasi nix candidum, et capilli capitis ejus, quasi lana munda. Et Salvator transformatus in monte, et gloriam divinæ majestatis assumens, in candidis videtur vestibus (Matth. xvii). Quodque capilli ejus lanæ mundissimæ comparantur, parum ostendit sincerumque judicium, et nullam personam in judicando recipiens. Senex quoque describitur, ut maturitas comprobetur sententiæ. Thronus ejus flammæ ignis, ut peccatores tormentorum magnitudinem 669 pertimescant. et justi salventur, sic tamen quasi per ignem. Rota ejus ignis accensus, sive currus ejus Et in Ezechiel quadrage sedens inducitur Deus (Ezechiel 1), et omnia Dei flammæ sunt. De quo et alibi dicitur: *Deus ignis consumens est* (Deut. v, 24); ut lignum fœnum, stipulam, arsuram in die judicii noverimus. Et in Psalmis legitimus: *Ignis ante eum præcedet, et inflammabit in circuitu omnes inimicos ejus* (Ps. xcvi, 3). Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus, ut peccatores traheret in gehennam.

(Vers. 10.) *Millia millium ministrabant ei, et decies milles centena millia assistebant ei. Non quo iste ministrorum Dei numerus definitus sit, sed quo majorem multitudinem humanus sermo explicare nequiverit, ista sunt millia, et istæ myriades, de quibus in Psalmis legitimus: *Currus Dei decem millibus, multiplex millia letantium, Dominus in eis* (Ps. lxxvii, 18). Et in alio loco: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (Ps. ciii, 4). Duplex autem angelorum officium est; aliorum qui iustis premia tribuunt, aliorum qui singulis præsentant cruciatibus.*

Judicium sedit, et libri aperti sunt. Conscientiæ, et opera singulorum in utramque partem, vel bona, vel mala omnibus revelantur. Bonus liber ille est, quem

quitur, premiorum scilicet ac ponarum ministris. Eo sensu et superioris Commentarii in Ezechielem lib. IX, cap. xxx: *Non boni, inquit, sed mali angeli tormentis præpositi sunt: quod de inferorum tormentis accipias. Cæterum et S. Ambrosius epistola l. v, epist. olim 38: An ipsos quoque, inquit, angeli qui in istis mundi laboribus diversa sustinent ministeria, sicut in Apocalypsi legitimus Joannis, non ingemere credimus, cum adhibentur peccatorum et excidiorum ministri, qui habentes vitam æternam, mallent utique eam in illo superiore tranquillitatis suæ statu currere quam nostrorum peccatorum æterni vitæ interpellari. Et vetus Auctor Commentarii. in Epist. ad Hebræos inter laudat Ambrosii opera cap. i, vers. 7. *Potest, inquit, dici quando lenia nuntiare mittuntur, angelo esse; quando ad vindictam mittuntur, ministris esse, id est, ignem ardentem.**

sæpe legitimus, liber viventium. Malus liber, qui in accusatoris tenetur manu, qui est inimicus, et vindex, de quo et in Apocalypsi legitimus: *Accusator fratrum nostrorum* (Apos. xii, 10). Liber iste terrenus est, de quo et Propheta dicit: *In terra scribantur* (Jer. xvii, 13).

(Vers. 11.) *Aspiciebam propter vocem sermonum grandium, quos cornu illud loquebatur. Dei judicium venit propter humiliandam superbiam. Idcirco Romanum debetur imperium, quia cornu illud loquebatur grandia.*

Et vidi quoniam interfecta esset bestia, et perisset corpus ejus. In uno Romano imperio propter Antichristum blasphemantem, omnia simul regna delenda sunt, 670 et nequaquam terrenum imperium erit, sed sanctorum conversatio, et adventus Filii Dei triumphantis, de quo dicitur.

(Vers. 13.) *Et ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat. Qui in somno Nabuchodonosor, lapis scribitur aboissis sine manibus, et crevisse in montem magnum, et comminuisse testam, ferrum, æs, argentum, et aurum, nunc sub persona filii hominis introducitur, ut assumptio carnis humane significetur in filio Dei, juxta illud quod in Actibus Apostolorum legitimus: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum: sic venit quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* (Act. 1, 11).*

(Vers. 14.) *Et usque ad antiquum dierum pervenit et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum. Totum quod dicitur, oblatum est omnipotenti Deo, et accepisse potestatem, et honorem, et regnum, juxta illud Apostoli accipiendum est: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. ii, 6-8). Quæ cuncta si hæresis Arianorum pio vellet advertere sensu nequaquam Filio Dei calumniam inæqualitatem moveret.*

Et omnes populi (AL. omne populi) tribus, et linguæ ipsi servient. Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur, etc. Hoc cui potest hominum convenire, respondeat Porphyrius: aut quis iste tam potens sit, qui cornu parvulum, quem Antiochum interpretatur, frogit atque contriverit? Si responderit Antiochi principes, a Juda Machabeo fuisse superatos, docere debet quomodo cum nubibus cæli veniat, quasi filius hominis, et offeratur vetusto dierum, et detur ei potestas, et regnum, et 671 omnes populi, tribus ac lingue serviant illi, et potestas ejus æterna sit, quæ nullo fine claudatur.

(a) Duo mss. *In tantumque erigetur superbia, ut etc.* Et rectius paulo post, supra omne quod dicitur *Deus et religio, cuncta suæ, etc.*

(b) Reliqua ad finem versiculi ex mss. nostris sui-

(Vers. 17.) *Hæc quatuor bestie magnæ, quatuor sunt regna quæ consurgent [Valg. quatuor regna consurgent] de terra. Suscipiet autem regnum sancti Dei altissimi. Quatuor regna, de quibus supra diximus, fuere terrena. Omne enim quod de terra est, revertitur in terram* (Ecc. iii, 20): sancti autem nequaquam habebunt terrenum regnum, sed cælestis. Cesset ergo mille annorum fabula.

Et obtinebunt regnum usque in sæculum, et sæculum sæculorum, etc. Si hoc de Machabeis intelligitur, doceat qui ista contendit, quomodo regnum eorum perpetuum sit.

(Vers. 25.) *Et sermones contra excelsum loquetur (AL. loquitur). Sive ut interpretatus est Symmachus: Sermones quasi Deus loquitur, ut qui Dei assumit potentiam, verba quoque divinæ sibi vendicat majestatis.*

Et sanctos altissimi conerit, et putabit quod possit mutare tempora et leges. Præliabitur enim Antichristus contra sanctos, et superabit eos: in (a) tantamque erigetur superbia, ut leges Dei, et caeremonias mutare conetur, et elevetur supra omne quod dicitur Deus, religionem cunctam suæ subjiciens potestati.

Et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. Tempus, annum significat. Tempora, juxta Hebraicis sermonis proprietatem, qui et ipsi dualem numerum habent, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis, sex menses: quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt, ut condemnetur Judæi, qui non credentes veritati, susceperunt mandacium. De quo tempore et Salvator in Evangelio loquitur. *Nisi abbreviati essent dies illi nequaquam salva esset omnis caro* (Mat xxiv, 22). Non convenire hæc tempora Antiocho, in extrema visione dicemus.

(Vers. 6.) *Et judicium sedebit, ut auferatur potentia, et coneratur, et disperat usque in finem. Hoc de Antichristo, id est, de cornu parvulo, quod grandia loquebatur, quia regnum ejus destruendum sit in perpetuum.*

672 (Vers. 27.) *Regnum autem et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum altissimi, cuius regnum, sempiternum est, et omnes reges servient ei, et obediunt. Hoc loquitur de Christi imperio, quod sempiternum est.*

Huc usque finis verbi. Istius verbi atque sermonis quem mihi in presenti visione Dominus revelavit. (Vers. 28.) *Ego Daniel multum cogitationibus meis (b) conturbabar, et facies mea mutata est in me verbum Chaldaico Syriacoque sermone conscriptus est, Cætera que sequuntur usque ad finem voluminis, Hebraice legitimus.*

fecimus: ut scilicet liquido constaret, ad quem usque terminum Chaldaicis sermo procederet: qui videbatur in antea vulgatis in verbo conturbabar ex Hieronymi sensu desinere,

(Cap. VIII. — Vers. 1.) Anno tertio regni Balhasar regis, visio apparuit mihi. Ego Daniel post id quod videram in principio. Post duos annos superioris revelationis, hæc visio. Illa enim in primo anno Balhasar: hæc in tertio cernitur. Unde infert: Post id quod videram in principio.

(Vers. 2.) Vidi in visione mea, cum essem in Susis castro, quod est in Elam regione [Vulg. civitate]. Sive ut Symachus interpretatus est, civitate, a quaetiam regio nomen accepit, ut a Babylone, Babyloniæ, et ab Elam, Elamitæ, pro qua Septuaginta *Elimadæm* regionem interpretati sunt. Susis autem metropolis est regionis Elamitarum, in qua Daniel secundum historiam (a) Josephi, turrim extruxit excelsam, et quadro edificatam marmore, tanteque magnitudinis et pulchritudinis, ut usque in præsens videatresse nova. In eaque regum Persarum alque Medorum conduntur reliquie, et custos sive æditus, ac sacerdos ejusdem loci Judæus est. Cum essem in Susis castro. Non quo castrum ipsa sit urbs, ut diximus, metropolis et potentissima, sed quo tanta firmitate edificata, ut castrum esse videatur.

Vidi autem in visione me esse super portam Ulai. Pro quo Aquila transtulit, super Ubal Ulai: Theodotus, super Ubal; Symmachus, super paludem Ulai: Septuaginta, (b) super portam Ulai. Sciendum est autem Ulai, nomen esse loci; sive portæ, ut in Troja, *αζαζ* porta, 673 et apud Romanos, *Carmentalis* dicitur: habentes singula ex propriis causis origines nominum.

Et levavi oculos meos et vidi. Quamvis in somnis videntur, qua videntur in umbra, videlicet et imagine: tamen ne ipsa quidem videre possumus (c).

(Vers. 3.) Elece aries unus stabat ante paludem (sive ante portam, quod Hebraice dicitur *UBAL*) habens cornu excelsa, et nunc excelsus altero alque succrescens. Arietem, Darium vocat avunculum Cyri, qui post Astyagen patrem regnavit in Medis. Cornu autem unum excelsus altero alque succrescens, ipsum Cyrum significat, qui post Astyagen avum matrem unum cum avunculo Dario, quem Græci *καταξαρ* vocant, Medis imperavit et Persis.

(Vers. 4.) Postea vitæ ariem cornibus ventilantem contra (d) occidentem, et contra aquilonem, et contra meridiem, etc. Non ipsum arietem, Cyrum videlicet, vel Darium, sed ejusdem regni arietem, id est, Darium alterum, qui ultimus potentia Persicæ rex fuit, et quem superavit Alexander Philippi filius rex Macedonum. Quod autem Darius iste rex potentissimus, et ditissimus fuerit, tam Græcæ, quam Latinæ, ac barbæræ narrat historia.

Et ego intelligebam. Ex superioribus enim visionibus, in quibus secundum regnum per arietem et hircum significatum est, etiam nunc intelligit,

(a) Hæc pene ad verbum ex Josepho descripta sunt quem videtur lib. X Antiquit. cap. ultimo.
(b) Palat. juxta portam, etc.

A quod Medorum atque Persarum cernat imperium. (Vers. 5.) Ecce autem hircus caprarum ventebat ab occidente super faciem totius terræ, et non tangebat terram, etc. Ne quis me putet proprium sensum ponere, Gabrielis exponentis visionem prophete, verba dicamus: Aries, inquit, quem vidisti habere duo cornua, rex Medorum est, atque Persarum. Darius videlicet Arsami filius, in quo Medorum et Persarum regnum destructum est. Porro hircus caprarum, qui ventebat ab occidente, et propter nimiam velocitatem terram tangere non videbatur, Alexander est, rex Græcorum, qui subversis Thebis, in Persas arma corripuit, et apud Granicam fluvium inito certamine, Darii duces superavit, et ad extremum ipsum

674 percussit arietem, et duo ejus confregit cornua, Medos, atque Persas; misitque eum sub pedibus suis, et utrumque cornu suo subjugavit imperio. Cornu autem grande, ipse est rex primus Alexander, quo tricesimo secundo ætatis suæ anno mortuo in Babylone, surrexerunt pro eo quatuor duces ejus, qui sibi imperium dividerunt. Ægyptum enim Ptolemæus Lagi filius tenuit; Mæcedonæ Philippus, qui et Ariens (Al. Arius) frater Alexandri: Syriam, et Babylonem, et omnia regna Orientis, Seleucus Nicanor: Asiæ regnavit Antigonus, Sed non inquit, in fortitudine ejus. Nullus enim magnitudini Alexandri potuit cœquari. Et post multa tempora Syriæ rex impudens facie, et intelligens propositiones consurget Antiochus *επιμαχις* filius Seleuci, qui et Philopator appellatus est. Qui cum obses fasset Romæ, et, nesciente senatu, per dolam cepisset imperium, contra Ptolemæum Philometorum dimicavit, hoc est, contra Meridiem, et contra Ægyptos, Rursumque ad Orientem, et contra eos qui res novissimas Perside moliebantur: ad extremum contra Judæos dimicans, capta Judæa, ingressus est Jerosolymam: et in templo Dei simulacrum Jovis Olympi statuit: et usque ad fortitudinem cæli, id est, filios Israel, qui angelorum vallabantur auxilio, erexit magnificentiam suam, ita ut de sanctis plurimos idololatriæ subiceret; et velut stellas cæli concuclaret pedibus suis. Atque ita factum est, ut Meridiem, et Orientem, id est, Ægyptum et Persidem suo tanceret imperio. Quodque ait: Usque ad principem fortitudinis magnificatus est, hoc significat, quod erectus sit contra Deum, et sanctos illius persecutus sit; et tulerit *εδολεγεσθων*, id est, jure sacrificium, quod mane offerebatur, et vesper, et polluerit atque deiecerit locum sanctificationis ejus. Et hoc non sua virtute, sed propter peccata populi. Atque ita factum est, ut veritas perneretur in terram, et, cultu idolorum florente, Dei religio conquiesceret.

(Vers. 13.) Et audivi unum de sanctis loquentem et dixi unus sanctus alteri nescio, cui loquenti. Pro altero nescio quo, quod Symmachus interpretatus est

(c) Addunt duo mss. sine oculis elevatis.
(d) Vatic. contra Orientem et contra Occidentem. Palat. Orientem dumtaxat pro Occidentem.

(a) *αχι μορ*, quem et nos secuti sumus Aquila et 675 Theodotus, et LXX (פלסני) (b) *פלסני*, ipsum verbum Hebraicum posuerunt. Nomen ego angelitæcens, generaliter unum quemlibet de angelis indicavit.

Usquequo visio et jure sacrificium, et peccatum desolationis que facta est, et sanctuarium, et fortitudo concuclabitur? Unus angelus interrogat alterum angelum usque ad quod tempus Dei judicio sub Antiocho rege Syriæ, templum futurum sit desolatum, et simulacrum Jovis staturum in templo Dei, juxta id quod subjunxit, dicens: Et sanctuarium et fortitudo concuclabitur.

(Vers. 14.) Et dixit ei: Usque ad vesperam et mane (c) dies duo milia trecenti, et mundabitur sanctuarium. Legamus Machabæorum libros, et Josephi historiam, ibique scriptum reperimus, centesimo quadragesimo tertio anno a Seleuco, qui primus regnavit in Syria post Alexandrum, ingressum Antiochum Jerosolymam, et universa vastasse, reversumque anno tertio, in templo possessis statuam Jovis, et usque ad Judam Machabeum, id est, usque ad annum centesimum quadragagesimum octavum, per annos vastitatis Jerusalem sex, contaminationis autem templi tres, duo milia trecentos dies, et tres menses esse completos; post quos templum purgatum est. Quiddam pro duobus milibus trecentis, duo milia ducentos legunt: ne sex anni, et tres menses superesse videantur. Hunc locum plerique nosterum ad antichristum referunt, et quod sub Antiocho in typo factum est, sub illo in veritate dicunt esse complendum. Quod autem infert. *Mundabitur sanctuarium*. Judæa Machabæi significat tempora, qui de vico Modin (d) fratribus ac propinquis secum annitentibus, et multis de populo Judæorum, Antiochi duces supra juxta Emaus, quæ nunc Nicopolis dicitur. Quod audiens Antiochus qui contra principem principum surrexerat, id est, Dominum dominantium, et regem regum in Elimaide, que regio Persarum est, templum Dianæ spoliarè cupiens, quod habebat pretiosa 676 donaria, et tibi quoque amissio exercitum, sine manibus contritus est, id est, tristitia morbo perit. Vesperæ autem et mane, successionem diei noctisque significat.

(Vers. 15.) Factum est autem cum viderem ego Daniel visionem, et quærerem intelligentiam. Videbat visionem per picturam, et imaginem, et illius intelligentiam nesciebat. Non ergo omnis qui videt intelligit: quomodo si Scripturam sanctam legamus oculis et corde non intelligamus.

(a) Palatin. ms. TINNOTE, secunda manu tinipote; legebatur antea cum circumflexo *τινιποτε*.
(b) Vatic. mss. quemadmodum et Sang. penes Montfaucon. Latinis litteris PHELMONI. alii libri pelmoni, aut pelimoni.
(c) Vex dies, inquit Victor. nec in Hebræo, neque in Britianis eodd. habetur: adjecta autem fuerit vel ex Theodotione, vel ut subintellecta e margine huc translata.
(d) Duo mss. vestioresque editi libri filii pro fratribus, quod pridem Victorius Florentinorum eodd. opte emendavit, ipsa cogente historia I Machabæor.

El ecce stetit in conspectu meo, quasi species viri. Non enim viri sunt angeli, sed in specie videntur virorum. Sicut Abraham ad quærum Mambre tres viri sunt viri (Gen. viii), qui utique viri non erant; e quibus unus adortur ut Dominus. Unde et Salvator loquitur in Evangelio: Abraham vidit diem meum; vidit et lætatus est (Joan. viii. 56).

(Vers. 16 et 17.) Et audivit vocem viri inter Ulai, et clamavit, et ait: Gabriel, fac intelligere istam [Vulg. istum] visionem. Et venit et stetit juxta ubi ego stabam. Cumque venisset, pavens corruit in factem meam. Virum istum qui præcepit Gabrieli ut Daniele mandaret intelligere visionem, Judæi Michaelæm autant. Consequenter autem qua visio de præliis erat, regumque certaminibus, immo regnum successionibus, Gabriel, qui præpositus est præliis huic officio mancipatur. Gabriel enim in linguam nostram vertitur fortitudo, vel robustus Dei. Unde et eo tempore quo erat Dominus nasciturus, et indicturus bellum demoniibus, et triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Zachariam, et ad Mariam (Luc. i). Et postea in Psalmis legitimus de Domino triumphante: Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus fortis in prælio; ipse est rex gloriæ (Psalm. xxii. 8). Ubicumque autem medicina, et sanatio necessaria est, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio; vel medicina Dei (e): si cui tamen placet Thobie librum recipere. Porro ubi populo prospera promittuntur, et *λαρως*, quod nos vel propitiationem, vel 677 captivationem possumus dicere, (f) necessaria est, Michael, dirigitur, qui interpretatur quis sicut Deus? hoc videlicet nominis interpretatione significante, quod in Deo sit medicina vera.

Et ait ad me: Intellige, filii hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio, etc. Ezechiel, et Daniel, et Zacharias: quia sæpe inter angelos esse se cernunt. [Al. cernuntur], ne elevetur in superbiam, et angelicæ vel nature, vel dignitatis se esse credant, admonetur fragilitatis suæ, et filii hominum nuncupantur, ut homines se esse noverint.

(Vers. 18.) Et tetigit me; et statuit me in gradum meo. Dixitque mihi, etc. Propheta qui pavore lapsus, quadrupes et pronus jacebat in terra: ad tactum angeli erigitur, ut possit absque formidine audire et intelligere que dicuntur.

(Vers. 26.) Tu ergo signa Visionem: quia post dies multos erit. Exposita Gabriel Angelus Visionem, quam

II: Item II, 8. Fratres Judæ Machabæi, Simon, Josephus et Jonathanus sunt. Caterum et conferendus Josephus Antiquit. lib. xii, c. 9.

(e) Huc transferunt Palat. mss. verba hoc videlicet nominis interpretatione significante, quod in hoc sit vera medicina: ferme cum Erasmi Victorique editionibus, que Martiani ad finem capituli roctius distulit.
(f) Idem cum antiquis editionibus: necessarium est ut Michael dirigitur, qui interpretatur Quis sicut Deus. Ut scilicet intelligatur, qua propitiationem, vel captivationem nullus possit conferre nisi Deus.

supra ut potuimus disseruimus, ponit in fine: Tu ergo signa Visionem: quia post dies multos erit. Ex verbo ostendens signaculi, obscura esse quae dicebantur, et non patere multorum auditui, nec posse ante intelligi, nisi rebus et operibus impleantur.

(Vers. 27.) Et ego Daniel languet et aegrotavit per dies. Cumque surrexissem, faciebam opera regis. Hoc est illud, quod in Genesi de Abraham legitur: quod postquam Dominum audiverit loquentem sibi, terram et cinerem esse se dixerit (Gen. xviii). Ergo Daniel ad visionis horrorem languisse, et aegrotasse se dicit: et cum surrexisset, fecisse opera quae sibi a rege fuerant imperata, reddens omnibus omnia, et Evangelicum illud sciens: *Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo* (Luc. xx, 25).

Et stупebat ad visionem, et non erat qui interpretaretur. Si non erat qui interpretaretur, quomodo supra interpretatus est angelus? Sed quod dicit, hoc est, reges audierat, et eorum nomina nesciebat: futura cognoverat, et quo tempore futura essent, dubius fluctuabat. Itaque quod solum facere poterat, stупebat ad visionem, et Dei scientiae cuncta relinquibat.

(Cap. IX. — Vers. 1.) In anno primo Darii filii Aesueri, de semine Medorum, qui imperavit super Egiptum, anno vero regni ejus. Hoc est Darius, qui cum Cyro Chaldaeos Babyloniosque superavit, nec putemus illum Darium, cujus anno secundo templum aedificatum est (quod Porphyrius suspicatur, ut annos Danielis extendat) vel eum qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est. Addit ergo nomen patris, additque victoriam, quia primus de semine Medorum, subvertit regnum Chaldaeorum, ut auferat propter similitudinem nominis, lectionis errorem.

(Vers. 2.) Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam propheta, ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni. Praedixerat Jeremias septuaginta annos desolationis templi (Jer. lii, 29): post quos rursus veniret populus in Judaeam, et aedificarentur templum et Jerusalem: quae res Daniele non facit negligentem, sed magis provocat ad rogandum: ut quod Deus per suam promissit clementiam, per huius [Al. horum] impleat preces, ne negligentia superbia, et superbia pariat offensam. Denique in Genesi legitur (Gen. ix), centum viginti annos poenitentiae constitutos ante diluivium: qui quia tanto tempore, hoc est, centum annis, noluerunt agere poenitentiam, nequaquam expectat ut et viginti alii complerentur; sed infert ante, quod postquam fuerat comminatus. Unde et ad Jeremiam dicitur, ob duritiam cordis populi Judaeorum: *Ne oves pro populo hoc: quia non exaudivim te* (Jer. vii, 16). Et ad Samuel: *Uis que no luges super Saul? et ego abiecti sum* (I. Reg. xvi,

(a) Unus Palatinus *impie gessimus, peccatis polluti, quia unus e populo est, etc.* Vaticanus, *impie fecimus, Peccata populi, etc.* Victorius ut vitare perissolo-

A 4). In cinere igitur et sacco postulat impleri quod promiserat Deus: non quo esset incredulus futurorum; sed ne securitas negligentiam, et negligentia pareret offensam.

Osceco, Domine Deus magne et terribilis. Adversus eos qui tua precepta contemnunt.

(Vers. 4.) Custodiens pactum et misericordiam diligentiibus te, et custodientibus mandata tua. Non ergo quod pollicetur Deus statim futurum est; sed in eos sua promissa complet, qui custodiunt mandata illius.

(Vers. 5.) Peccavimus, inique (a) egimus, impie egimus, et recessimus, etc. Peccata populi, quia unus e populo est, enumerat 679 ex persona sua, quod et Apostolum in epistola ad Romanos facere legitur.

B (Vers. 7.) Tibi, Domine, justitia: nobis autem confusio faciei, etc. Juste enim patimur, quod meremur.

(Vers. 8.) Tibi Domino Deo nostro misericordiam, et propitiatio: etc. De quo supra dixerat: Tibi, Domine, justitia; nunc quia Dominus non solum justus, sed et misericors est, dicit: Tibi, Domine, misericordia, ut post sententiam judicantis, eum provocet ad clementiam.

(Vers. 11.) Et stillavit super nos. Non totam in nos effudisti iram, quam ferre non poteramus; sed stillam furoris tui, ut correpti in plaga, revertentur ad te.

Maledictio et detestatio quae scripta est in libro Moysi servi Dei, etc. In Deuteronomio maledictiones et benedictiones Dei legitur (Deut. xxvii), quae postea dicitur sunt in monte Garizim, et Hebal, justos super et peccatores.

(Vers. 13.) Omne malum hoc venit super nos: et non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noster, ut revertentur ab iniquitatibus nostris, et cogitaremus veritatem tuam. Grandis duritia, ut in plagis positi, Deum non rogarent, quod et si rogarent, ideo non rogarunt, quia non sunt reversi ab iniquitatibus suis. Reversio autem ab iniquitate est cogitare veritatem Dei.

(Vers. 14.) Et vigilavit Dominus super malitiam, et adduxit eam super nos, etc. Quando propter peccata corripimus, vigilat super nos Deus, et videt nos. Quando vero a Deo deserimus, et non iudicatur, indignique sumus correptione Domini, tunc dormire dicitur. Unde et in Psalmis legitur: *Surrexit quasi dormiens Dominus, et quasi (b) crapulatus a vino* (Psal. lxxvii). Malitia enim et iniquitas nostra inebriat Deum: quae quando in nobis corrumpit, evigilare dicitur, et de sua ebrietate consurgere; ut non peccato ebrios evigilare faciat justitiae.

(Vers. 15.) Et nunc Domine Deus noster, etc. Memor est antiqui beneficii, ut ad similem Deum clementiam provocet.

(Vers. 17.) Et estende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est. Imple opere, quod ser-

giam. ad Vulgat. edit. scripsit *iniquitatem fecimus, impie egimus*.

(b) Addit Victor, *potens ex Psalmi textu*.

mone pollutus es: vicinum tempus desolationis aponit, quorum oculi ignorantiae tenebris, et caligine vitiiorum oboeati sunt.

(Vers. 18.) Popter temetipsum inclino, Deus meus, aures tuas, et audi: aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram, etc. Ἀθηροτοροῦσθαι 680 haec loquitur, ut quando exaudimur, inclinare Deus videatur aures suam: quando respicere nos Deus dignatur, aperire oculos suos: quando vero avertit faciem suam, et oculis ejus et auribus videamur indigni.

(Vers. 20.) Cumque adhuc loquerer, et orarem, et confiterer peccata mea, et peccata populi mei Israel: ut [Vulg. et] prostermerem preces meas in conspectu Dei mei pro monte sancto Dei mei. Ergo ut supra diximus, non populi tantum peccata, sed et sua replicat; quia unus e populo est: sive humiliter, cum peccatum ipse non fecerit, se jungit populo peccatori, ut ex humilitate veniam consequatur. Nota quod hic dixerit, *confiteri peccata mea*. In multis enim sanctae Scripturae locis confessio, non poenitentiam, sed laudem sonat.

(Vers. 21.) Adhuc me loquente in oratione: ecce vir Gabriel quem videram (a) in visionis principio. Principium vocat proteritam visionem, quam haec sequitur. Et grandis orationis effectus est; impletaque promissio Domini qui ait: *Adhuc te loquente dicam, ecce adsum* (Isai. lviii, 9). Videtur autem Gabriel, non angelus vel archangelus, sed vir: ut nequaquam sexum, sed nomen virtutis ostenderet.

Cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini. Volare dicitur, quia (Al. qui) ut vir apparerit, et in tempore sacrificii vespertini: quia oratio prophetae a sacrificio matutino usque ad sacrificium vespertinum perseverarat: et propterea Dei in se flexit misericordiam.

(Vers. 22.) Et docuit me, et locutus est mihi, dixitque. Tam obscura est visio, ut propheta angeli doctrina indigat.

Daniel nunc egressus sum ut docerem te, et intelligeres. Nunc ad te missus sum, et egressus (b) sum, non a facie Dei, ut ab eo recederem, sed ut ad te venirem.

(Vers. 23.) Ab exordio precum tuarum egressus est sermo: ego autem veni, ut indicarem, quia vir desideriorum es. Ut rogare coepisti, statim impetrasti misericordiam Dei: et egressa est sententia, et ego idcirco missus sum, ut exponerem tibi quae ignoras: quia vir desideriorum es, sive amabilis, et Dei amore dignus, ut Salomon appellatus est *Idida* [Al. Jodida], sive vir desideriorum, quod pro desiderio tuo, Dei secreta audire merearis, et esse conscius futurorum.

681 Tu ergo animadverte Sermonem, et intellige visionem. Si Danieli dicitur: *diligenter attende, ut audias et intelligas, quod vides: quid nos facere*

(a) Palat. mss. in visione in principio. Vatic. in principio tantum.

(b) Vatic. et egressus sum a facie Dei non ut ab eo etc. In Palat. Verba et egressus sum penitus desiderantur.

(c) Subsequens pericope sacri textus tota in nostris Mss. vacat.

oportet, quorum oculi ignorantiae tenebris, et caligine vitiiorum oboeati sunt.

(Vers. 24.) Septuaginta hebdomadae abbreviate sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam; et consummetur praevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna: et impleatur visio et propheta, et unguatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadverte ab exitu sermonis, ut iterum aedificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomadae septem, et hebdomadae sexaginta duae erunt: et rursus aedificabitur platea et muri in angustia temporum. Et post hebdomadae sexaginta duas occidet Christus: et non erit ejus (d) populus qui eum negaturus est, et civitatem, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio. Quia Propheta dixerat: *Eduxi est populum tuum, et nomen tuum invocatum est super civitatem tuam, et super populum tuum, propterea ex persona Dei loquitur Gabriel: Nonaquam populus Dei est, sed populus tuus: nec urbs sancta Dei, sed sancta, ut dicit [Al. dicitur] tibi. Simile quid et in Exodo legitur, quando Deus loquitur ad Moysen: Descende, peccavit enim populus tuus* (Exod. xxxiii, 7), hoc est, non populus meus, quia me deseruit, Quia igitur postulat pro Jerusalem, et oras pro populo Judaorum, audi quid in septuaginta annorum hebdomadibus futurum sit populo tuo, et urbi tuae quae sequuntur. Scio de hac questione ab eruditissimis viris varie disputatum, et unumquemque pro captu ingenii sui dixisse quod senserat. Quia igitur periculosum est de magistrorum Ecclesiae iudicare sententias, et alterum praefere alteri, dicam quid unusquisque senserit, lectoris arbitrio derelinquens, cujus expositionem sequi debeat. Africanus in quinto Temporum volumine, de septuaginta hebdomadibus haec locutus 692 ad verbum est. « Capitulum (e) quod in Daniele de septuaginta hebdomadibus legitur multa et mirabilia continet, quae nunc longum est dicere: ergo quod ad praesens opus pertinet, de temporibus disserendum est. Nullique dubium quin de adventu Christi praedictio sit, qui post septuaginta hebdomadas mundo apparuit, post quem consummata sunt delicta, et finem accipit peccatum, et deleta est iniquitas: et annuntiata justitia sempiterna, quae legis iustitiam vinceret: et impleta est visio, et propheta: quia lex et Propheta usque ad (f) Bapistam Joannem (Luca, xvi). Et unctus est Sanctus sanctorum: quae omnia priusquam Christus humanum corpus assumeret, sperabantur magis

(d) Isthaec parenthesi inclusa verba in Hebraeo non sunt.

(e) Fragmentum istud ex Opere Africani Graece habetur penes Eusebium de Praeparat. Evang. lib. viii, cap. 1.

(f) In Vatic. usque ad baptismum Joannis.

quam tenebantur. Dicit autem ipse Angelus septuaginta annorum hebdomadas, id est, annos quingentos nonaginta, ab exitu sermonis, ut respondeatur, et ut edificetur Jerusalem, viciesimum Artaxerxis regis Persarum annum habere principium. Neemias quippe hujus pincerna (*Neem. 1.*) sicut in Esdrae libro legitur rogavit regem, acceperitque responsum, ut edificaretur Jerusalem. Et isle egressus est sermo qui extruenda urbis, et circumdanda muris daret licentiam: quae usque ad illud tempus vicinarum gentium patebat incurisibus. Si quidem ad Cyri regis imperium, qui volentibus reverti Jerosolymam dederat potestatem, Jesus Pontifex et Zorobabel, et postea Esdras Sacerdos, et ceteri qui cum eis proficisci voluerant, Templum et urbem, et muros ejus edificare conati sunt, prohibentibus in circuitu nationibus, ne imploretur opus, quasi hoc rex non jusset. Mansit itaque imperfectum opus usque ad Neemiam, et viciesimum annum regis Artaxerxis: [Ergo captivitas ante regnum Persarum annis 70.] quo tempore regni Persarum, centum et quindecim anni fuerant evoluti, captivitas autem Jerusalem, centesimus octogesimus, et quintus annus erat tunc primum Artaxerxes jussit muros extrui Jerusalem: cui operi praefuit Neemias, et edificata est platea, et muri circumdati: et ex illo tempore si numerare velis septuaginta **683** annorum hebdomadas usque ad Christum poteris invenire. Quod si harum principium ab (a) alio tempore voluerimus sumere, et tempora non concurrent, et multa reperimus contraria. Nam si a Cyro, et prima ejus indulgentia, quae Judaeorum est laxata captivitas, septuaginta numerentur hebdomadae, centum et eo amplius inveniemus annos, qui statutum septuaginta hebdomadarum excedant numerum: et multo plus si ex qua die locutus est Daniel angelus: additurque amplior numerus, si captivitas exordium volueris hebdomadarum habere principium. Permansit enim regnum Persarum, usque ad initium Macedonum, annis ducentis triginta: et ipsi Macedones regnaverunt annis trecentis: atque exinde usque ad annum (*εκατιδεκατον*) quintumdecimum Tiberti Caesaris, quando passus est Christus, numerantur annis sexaginta, qui simul faciunt annos quingentos nonaginta, ita ut centum supersint anni. A viciesimo autem anno Artaxerxis regis usque ad Christum, complentur hebdomadae septuaginta, juxta lunarem Hebraeorum supputationem, qui menses non juxta solis, sed juxta lunae cursum numerant. Nam a centesimo et quintodecimo anno regni Persarum, quando Artaxerxes rex ejusdem imperii, viciesimum regni sui habebat annum, et erat octogesima et tertie Olympiadis annus quartus, usque ad ducesimum annu[m] Olympiadis secundam Olympiadem, et secundum ejusdem Olympiadis annum, Tibertique Caesaris annum quintumdecimum, colliguntur anni quadringenti septuaginta quinque, qui faciunt annos Hebraicos quadringentos nonaginta, juxta lunares (ut diximus) menses. Qui seculum

(a) Duo mss. ab illo tempore noluerimus sumere.

dum illorum supputationem possunt facere per singulos menses dies viginti novem [VII. viginti octo], et semis: ita ut solis circulus per annos quadringentos nonaginta plus habeat dies trecentos sexaginta quinque, et quartam diei partem: et per duodecim menses singulorum annorum undecim dies et quarta diei pars amplius reperitur. Unde Graeci et Judaei, per octo annos trium mensium *εμβολισμους* faciunt **684** Si enim octies undecim, et quartam partem volueris supputare, nonaginta dies, hoc est, tres menses efficies, et in quadringentis septuaginta [AL. quadraginta] quinque annis octonarii reperientur anni quinquaginta novem, et menses tres: qui simul faciunt plus minusve annos quindecim: quos si quadrantis septuaginta quinque annis volueris addere, septuaginta annorum facies hebdomadas, hoc est, simul annos quadringentos nonaginta. » Haec Africanus eisdem verbis quibus expressimus locutus est. Transeamus ad Eusebium Pamphili, qui in octavo libro *εἰς γρηγοριανὰς ἀποδείξεις*, tale nescio quid suspicatur: « Non mihi videtur frustra septuaginta hebdomadarum facta divisio: ut primum diceretur septem, deinde sexaginta duas, et ultima adderetur hebdomada una, quae et ipsa in duas partes secta est. Scriptum est enim: *Scies et intelliges ab exitu sermonis: ut respondeatur, et edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducentem hebdomadas septem, et hebdomadas sexaginta duas*. Et post alia quae narravit in medio, ponit in fine: *confirmabit testamentum plurimis hebdomadae AL. hebdomadae una*. Haec non frustra et absque inspiratione Dei Angelum respondisse manifestum est. Quae observatio cautam alque sollicitam videtur expetere rationem, ut lector diligenter attendat, et causam divisionis (AL. visionis,) inquirat. Sin autem necesse est nos discernere quod sentimus, juxta aliam expositionem, quae in praesenti versatur lectione, in eo quod Angelus ait: *Ab exitu sermonis ut respondeatur et edificetur Jerusalem usque ad Christum ducentem*, non alios arbitramur quam principes, qui post hanc prophetiam, et reversionem de Babylone Judaico populo praefuerunt, hoc est *αρχιεπισκοπῆς*, et Pontifices quo *Christos*, ab eo quod uncti sunt, Scriptura cognominat: quorum princeps fuit Jesus filius Josedece, Sacerdos magnus: et qui fuerunt usque ad adventum Domini Salvatoris. Hosque significat vaticinium prophetale, dicens: *Ab exitu sermonis: ut respondeatur et edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducentem hebdomadae septem, et hebdomadae sexaginta duas, 685* id est, ut septem hebdomadae, et postea sexaginta duas, quae faciunt annos quadringentos octoginta tres a Cyro numerentur. Ac ne videamur proccacem tantum ferre sententiam, et non probare quae dicimus, numeremus eos qui post Jesum filium Josedece usque ad adventum Domini populo praefuerunt Christi, id est uncti in pontificatum. Primum igitur, ut ante jam diximus, post Danielis prophetiam quae facta est sub Cyro rege, postquam de Babylone re-

versus est populus, Jesus filius Josedece fuit, sacerdos magnus, et Zorobabel filius Salathiel, qui templi fundamenta jecerunt: impeditoque opera Samaritis, et aliis in circuitu nationibus, septem hebdomadarum anni completi sunt, id est, quadraginta et novem, in quibus imperfectum opus templi fuit: et quas prophetia a reliquis sexaginta duabus hebdomadibus separat. Denique et Judaei in Evangelio ex hac opinione [AL. opinione] loquuntur ad Dominum: *Quadraginta et sex annis edificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus suscitabis illud* (*Joan. 11, 20?*) Tot enim anni sunt a primo anno Cyri regis, qui libertatem dedit volentibus Judaeis reverti in patriam, usque ad sextum annum Darii regis, sub quo templi opus omne completum est. Porro Josephus, et alios tres annos addidit, in quibus *περιβολῆς* templi, et quaedam alia quae remanserant perfecta sunt: qui additi quadraginta sex annis, faciunt annos quadraginta novem, id est, septem annorum hebdomadas. Reliquas autem sexaginta duas hebdomadas ab ejusdem Darii septimo anno enumerant. Quo tempore Jesus filius Josedece, et Zorobabel jam majoris aetatis populo praerant: sub quibus prophetaverunt Aggaeus, et Zacharias: post quos Esdras et Neemias de Babylone venientes, muros urbis extruxerunt, tenente pontificatum Joachim, filio Jesu, cognomento Josedece: post quem successit in sacerdotium Eliasub, ac deinde Joiade, et postea Joannes: post quem Jaddus, cujus aetate Alexander rex Macedonum, condidit Alexandriam, **686** ut (a) Josephus in Antiquitatum libris loquitur: veniente Jerosolymam, et victimas in templo immolavit. Mortuo autem Alexandro, centesima tredecima Olympiade, anno ducesimo trigesimo sexto regni Persarum: quod coeperat primo anno quinquagesimae quintae Olympiadis: quo tempore Cyrus rex Persarum, Babylonicos, Chaldaeosque superavit, et post mortem Jaddi sacerdotis, qui sub Alexandro templo praefuit, suscepit pontificatum Onias: quo tempore Seleucus, subjugata Babylone, diadema totius Syriae et Asiae capiti suo imposuit, anno duodecimo mortis Alexandri. In quod tempus supputantur omnes anni a Cyri imperio, ducenti quadraginta octo. Ex qua aetate Scriptura Machabaeorum regnum Graecorum enumerat. Post Oniam praefuit Judaeis pontifex Eleazarus. Quo tempore Septuaginta interpretes Scripturas sanctas Alexandriae dicuntur in Graecum vertisse sermonem: post quem alter Onias, cui successit Simon, quo regente populum, Jesus filius Sirach scripsit librum qui Graeco *παρακλητικός* appellatur, et plerisque Salomonis falso dicitur. Cui successit in pontificatum alius Onias, quo tempore Antiochus Judaeos diis gentium immolare coegit. Quo mortuo, Judas Machabaeus purgavit templum, et idolorum simulacra contrivit. Cui successit frater Jonathan:

(a) Libro quidem xi, c. 8, Jerosolymam venisse Alexandrum tradit Josephus; et in templo sacrificasse *τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆς ἑρμηνείαν*, tum vero temporis, sive Jaddi aetate, conditam ab eo

et post cum rexit populum Simon frater utriusque et cujus morte ducesimus septagesimus septimus regni Syriae impletus est annus: et usque ad hoc tempus, Machabaeorum primus liber historiam continet. Supputanturque a primo anno Cyri regis Persarum, usque ad finem primi Machabaeorum voluminis, et mortem Simonis pontificis, anni quadringenti viginti quinque. Post quem Joannes tenuit Pontificatum, annis viginti novem: quo mortuo Aristobolus, uno anno praefuit populo: qui primus reversus de Babylone, diadema insignie regiae potestatis cum honore pontificatus assumpsit. Hujus successor fuit Alexander, rex **687** pariter, et pontifex, qui rexit populum annis viginti septem: et haecenus, a primo anno Cyri regis, et captivorum reditu, qui in Judaeam venire voluerunt, supputantur anni quadraginti octoginta tres: quos septem, et sexaginta duas hebdomadae, id est, sexaginta novem simul efficiunt. Et hoc omni tempore pontifices rexerunt populum Judaeorum, quos ego nunc arbitrator vocari Christos duces. Mortuo autem novissimo eorum Alexandro, huc alie illuc in varias partes absque ullo duce gens Judaeorum seditionibus vexabatur, in tantum ut Alexandria, quae et Salina vocabatur, ejusdem Alexandri uxor, obtineret imperium, et pontificatum quidem Hircano filio reservare: Aristobolo autem alteri filio regnum tradere, quod oblinuit annis decem. Pugnantibus autem contra se intestina seditione germanis, et gentem Judaeorum in diversa studia trahentibus, supervenit Cneus Pompeius dux Romani exercitus, captaque Jerosolymas usque ad acta templi ingressus est, quae vocabantur *sancta sanctorum*: vincitumque (AL. victumque) Aristobolus Romano fratri ejus tradidit. Tunc primum gens Judaeorum Romanis facta est tributaria. Post quem Herodes filius Antipatri, interfecto Hircano, regnum Judaeorum senatusconsulto accepit, et primus alienigena Judaeis praefuit. Qui pontificatum quoque nequaquam juxta legem Moysi, mortuis parentibus, tradebat liberis, sed alienis, et nec ipsis multo tempore, nisi ob gratiam et pretium divinae legis jussa contemnerent. » Ponit et aliam idem Eusebii explanationem, quam si voluerimus in Latinum sermonem vertere, extendemus libri magnitudinem. Haec est ergo interpretatio ejus sententiae: A sexlo anno Darii, qui post Cyrum, et Cambyses filium ejus regnavit in Persis, quando templi opere consummata sunt, usque ad Herodem, et Caesarem Augustum, numerat hebdomadas septem et sexaginta duas, quae faciunt annos quadringentos **688** octoginta tres: quando Christus, hoc est, Hircanus, novissimus pontifex de genere Machabaeorum, ab Herodo jugulatus est, et cessavit juxta legem Dei pontificum successio. Civitatem quoque et ipsum

Alexandriam, minime Josephus narrat.

(b) Istud nisi nostri mss. non habent. Consule Graecum textum.

sanctuarium sub duce Romano, Romanus vastavit exercitus, sive ipse Herodes, qui per Romanos indebitum in Iudeos arripuit imperium. Quodque infert: *Confirmabit pactum multis hebdomada* (Al. hebdomadis. Una, et in dimidia hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, sic interpretatur, quod et Herode regnante apud Iudeam, et Augusto apud Romanos, Christus natus sit, qui tribus annis, et sex mensibus juxta Evangelistam Joannem Evangelium predicavit, et confirmavit veri Dei cultum multis: haud dubium cum apostolis, et credentibus, quando post passionem Domini in dimidia rursus hebdomada defecit hostia, et sacrificium. Quidquid enim in templo postea factum est, non fuit sacrificium Dei sed cultus diaboli, cunctis in commune clamantibus: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). Et: *Non habemus regem nisi Caesarem*. Quem locum in Chronico ejusdem Eusebii, quem ante annos plurimos in Latinam linguam vertimus, diligens lector plenus edisserunt poterit invenire. Quod autem a perfectione templi usque ad decimum Augusti imperatoris annum, quando, interfecto Hirano Herodes Iudeam obtinuit, septem et sexaginta duae hebdomadae, id est, quadringenti octoginta tres supputantur anni, sic possumus approbare: sexagesima sexta (*Lege utrobique septima*). Olympiades primo anno, hoc est, Darii sexto, completa est templi aedificatio, et centesima octogesima sexta Olympiades anno tertio, id est, Augusti decimo, Herodes in Iudeos cepit imperium: qui faciunt annos quadringentos octoginta tres, per singulas Olympiades, quadriennio supputat. Dicit idem Eusebius, et aliam opinionem, quam ex parte non(a) reprobo: quod plerique unam hebdomadam annorum in septuaginta annos extendant, per singulos hebdomadis annos, decennio upputat. Et volunt a passione Domini usque ad Neronis immerium, annos esse triginta quinque; quando contra Iudeos Romana primum 689 arma commota sunt, et hanc esse dimidiam hebdomadam annorum septuaginta. Postea vero a Vespasiano et Tito, et deinceps quando Jerusalem templumque successum est, usque ad Trajanum, alios esse annos triginta quinque, et hanc esse hebdomadam de qua angelus loquitur Danieli: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una*. In totum enim orbem per apostolos Evangelium predicatum est, qui usque ad illud tempus perseveraverunt, tradentibus ecclesiasticis historiis Joannem evangelistam usque ad tempora vixisse Trajani. Sed nescio quo modo superiores hebdomadas septem, et sexaginta duas, per septenos annos, et hanc unam par denos, id est, septuaginta annis possumus accipere. Haec Eusebii. Hypollitus autem de eisdem hebdomadibus opinatus est ita(b): Septem hebdomadas ante reditum populi supputat, et sexaginta duas post reditum, usque ad nativitatem Christi; quarum tempora

(a) Vatic. non reprobatur: Palat. qua ex parte non reprobatur: tum quod plenus hebdomadas annorum in septuaginta etc.

A omnino non congruunt. Siquidem regni Persarum ducenti, et triginta supputantur anni, et Macedonum trecenti, et post illos usque ad nativitatem Domini, anni triginta, hoc est, ab initio Cyri regis Persarum usque ad adventum Salvatoris, anni quingenti sexaginta. Novissimum quoque hebdomadam ponit in summatione mundi, quam dividit in Elie tempora, et antichristi, ut tribus et semis annis ultime hebdomadis, Dei notitia confirmetur. De qua dictum est: *Confirmabit pactum multis hebdomada una* (Dan. ix, 27): Et tribus aliis annis sub antichristo deficiet hostia, et sacrificium. Adveniente autem Christo, et iniquum spiritu oris sui interficiet, usque ad consummationem, et finem perseveret desolato. Apollinarius autem Laodicenus anni praeteritorum temporum se liberans questione, vota extendit in futurum et periculose de incertis profert sententiam. Quam si forte hi qui post nos victuri sunt statuto tempore completa non viderint, aliam solutionem querere compellentur, et magistrum erroris arguere. Dicit ergo, ut verbum e verbo interpretet, ne calumniam videat facere non dicenti: In quadringentis nonaginta annis peccata, et omnia 690 quae ex peccatis oriuntur vitia comprimenda: post quae ventura sint bona, et reconciliandum Deo mundum in adventu Christi Filii ejus. Ab exitu enim Verbi, quando Christus de Maria generatus est virgine, usque ad quadagesimum nonum annum, id est, finem septem hebdomadarum, Israelis expectabat penitentiam. Postea vero ab octavo Claudii Caesaris anno, contra Iudeos Romana arma correpta. Tricesimo enim juxta evangelistam Lucam anno aetatis suae cepit in carne Dominus Evangelium predicare (Luc. i), et juxta Joannem evangelistam (Joan. ii, et xi), per tria paschata duos postea implevit annos, et exinde sex Tiberii supputantur anni, et quatuor C. Caesaris cognomento Caligulae, et octo Claudii, id est, simul anni quadraginta novem, qui faciunt hebdomadas annorum septem. Cum autem quadringenti triginta quatuor anni post hoc fuerint evoluti, id est, sexaginta duae hebdomadae, tunc ab Elia, qui venturus est juxta sermonem Domini Salvatoris (Luc. i), et restituit cor patrum ad filios, in ultima hebdomada edificandam Jerusalem, et templum, per annos tres et semis: venturumque Antichristum, et juxta apostolorum sessurum in templo Dei (II Thess. ii), et interficiendum spiritu Domini Salvatoris, postquam contra sanctos dimicaverit: atque ita fieri, ut media hebdomadas confirmet testamentum Dei cum sanctis, et rursus media cessationem victimarum esse pronuntiet sub Antichristo, qui ponet abominationem desolationis, id est, idolum et statuum proprii Dei in templo, et erit extrema vastitas, et condemnatio populi Iudeorum, qui sprete veritate Christi, receperunt Antichristi mendaciam. Assertit autem idem Apollinarius hanc se temporum capere conjecturam, quia Africa

(b) In Commentariis in Daniele, sive Opere de Susanna historia.

nus scriptor temporum, cujus supra expositionem posui ultimam hebdomadam in fine mundi esse testatur: nec posse fieri, ut junctae dividantur aetates; sed omnia sibi juxta prophetiam Danielis esse tempora copulanda. Clemens vir eruditissimus, presbyter Alexandrinae Ecclesiae, parvipendens annorum numerum, 691 a Cyro rege Persarum, usque ad Vespasianum, et Titum imperatores Romanos, septuaginta annorum hebdomadas dicit esse completas, id est, annos quadringentos nonaginta. additis in ipso numero duobus millibus trecentis diebus, de quibus supra diximus: Persarumque, et Macedonum, et Caesarum tempora in his hebdomadibus enumerare conatur, cum juxta diligentissimam supputationem, a primo anno Cyri regis Persarum atque Medorum, in quo imperavit et Darius, usque ad Vespasianum, et eversionem templi, supputentur anni sexcenti triginta. Origenes cum profuisset hoc idem capitulum, hortatus est nos, ut queramus quod non intelligimus, et quia non habebat locum allegoria, in qua est libera disputatio, historicam veritate conclusus, haec in decimo Stromatum volumine breviter annotavit: « Studiosius requirenda sunt tempora a primo anno Darii filii Assueri usque ad adventum Christi, quot anni sint, et quae in illis gesta dicantur, et videndum est an ea possimus adventui Domini coaptare. » Tertullianus quid dixerit, ex eo libro quem contra Iudeos scripsit, nosse poterimus, cujus verba breviter ponenda sunt: « Unde igitur ostendemus quia Christus venit intra sexaginta duas (a) hebdomadas? Numerus a primo anno Darii, quomam ipso tempore ostenditur Danieli visio ipsa. Dicit enim ei: *Intellige, et conjice a (b) prophetatione 692 sermonis respondere me tibi haec*. Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc vidit visionem Danieli. Videamus igitur anni quomodo impleantur usque ad adventum Christi. Darius annis regnavit

(a) Pater Tertullianum inter septuaginta duas et dimidiam hebdomadas.

(b) Legit Pomerius a Pamelio laudatus, intellige prophetationes sermonis hujus: sed placet, inquit Pamelius, vulgata lectio a prophetione sermonis, etc.

(c) Hunc plerique omnes appellant Ars. Canon Mathematic. Aragon vocat.

(d) In Vulgatis Tertulliani annos viginti duos.

(e) Addunt nostri mss. editioque Tertullianus eod. Post eum, quae voces Victorius, ut pote jam apposita parentesi redundantes, expunxit.

(f) Hunc quoque alterum annum largitur, sive annos post triginta novem vulgatus Tertullianus, cui Pomerius et Glossa consentiunt. Atque adeo est, inquit Pamelius, etiam apud B. Hieron. castigandus hic annorum numerus.

(g) Nostri mss. viginti septem dumtaxat numerant, quemadmodum et Pomerius.

(h) Pamelius triginta octo restituit, sicque emendandum contendit etiam apud Hieron. et Pomerium, ut consistet numerus annorum 436, maxime, inquit, cum Eusebio Ptolemeo Cleopatrae filio (si mendosus non sit codex) octo, et Ptolemeo Dionysio triginta annos attribuit, quos duos pro uno ei eodem alii computant.

(i) Idem restituit sex ex Glossa ordinaria tum hic tum postea, et extribus illis, de Augusto: annis quadraginta tribus, pro quadraginta octo: nam tredecim anni cum Cleopatra, et quadraginta tres post illam,

A decem et novem; Artaxerxes annis quadraginta; Ochus qui et Cyrus, annis viginti quatuor: (c) Argus anno uno. Darius alius, qui et Melaspontinus, annos viginti (d) unum. Alexander Macedo annis duodecim. Deinde post Alexandrum (qui et Medis, et Persis regnaverat, quos dociverat, et in Alexandria regnum suum firmaverat, quando et nomine suo eam appellavit) (e) regnavit in Alexandria Soter annis triginta quinque: cui successit Philadelphus, regnans annis triginta (f) octo. Post hunc Evergetes regnavit annis viginti quinque: deinde Philopator annis decem et septem, et post hunc Epiphanes annis viginti quatuor. Item alius Evergetes annis viginti (g) novem. Soter annis triginta octo: Ptolemeus annis triginta (h) septem. Cleopatra annis viginti mensibus (i) quinque. Item Cleopatra conregnavit Augusto annis tredecim.

B Post Cleopatram Augustus aliis annis quadraginta tribus imperavit. Nam omnes anni Augusti imperi fuerunt numero (Al. anni) quinquaginta sex. Videamus (Al. videmus) autem quomam in quadagesimo primo anno imperii Augusti, qui post mortem (j) Cleopatrae imperavit, 693 nascitur Christus, et supervixit idem Augustus, ex quo natus est Christus, annis numero quindecim. Et erunt reliqua tempora annorum in diem Nativitatis Christi, in annum Augusti quadagesimum primum, post mortem Cleopatrae, anni quadringenti triginta septem, menses quinque. Unde adimpletur sexaginta duae hebdomadae et dimidia, quae efficiunt annos quadringentos triginta septem, menses sex in diem Nativitatis Christi. Et manifestata est justitia aeterna, et unctus est sanctus sanctorum, id est, Christus, et signata est visio, et prophetia, et dimissa sunt peccata, quam per fidem nominis Christi omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit, *signari visum et prophetiam?* quoniam omnes prophetae nuntiabant de ipso quod esset venturus, et pati haberet. Igitur fuerunt anni quinquaginta sex. Mox apud Tertullianum. Item adhuc Cleopatra conregnavit sub Augusto, etc.

(i) Pamelius ait: Quod hic et paulo post habet Autor: post mortem Cleopatrae, certe ad lapsum memoriae pertinet, et tamen genuinum esse vel inde patet, quod computatione sequenti anni. CCCXXXVII, computet et annos Cleopatrae sub Augusto XIII, et praeter Augusti XLI, cum revera solum debuisset computare (uti Clemens Alexandrinus) annos Augusti post Cleopatram XXX. Atque adeo rursus hallucinatur, quum dicit superavixisse Augustum post natum Christum annos XV, qui alioqui quatuordecim priorem ejus computationem non potuit exisse post Cleopatram an. 43, et suus 41, quam annos duos; quippe quem fatetur juxta communem omnium sententiam imperasse dumtaxat annos numero LVI, ubi etiam hoc loco, additur vox numero, ex lectione Pomerii, B. Hieronymi, ac Glossae ordinariae, qui etiam legunt: *Et erunt reliqua tempora annorum in diem nativitatis christi et in annum Augusti XLI post mortem Cleopatrae anni CCCXXXVII, menses sex; rectius meo iudicio, quam vulgati eod. in diem nativitatis christi anni XLI. Efficiuntur autem anni 157, menses quinque*. Sicuti etiam quod habet Pomerius, remittuntur, magis placet quam quod erat, *tribuantur*, quia improprie dicuntur *tribui peccata*, pro *dimitti*. Item: *ipso*, pro *illo*: ex iisdem legitimus, *ipse est signaculum*. Perinde est autem, sive legas: *neque prophetae est qui*, sive: *neque prophetia est qua*.